ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ KARL ROEMER της 22ας Ιουνίου 1972 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Είναι η τρίτη φορά που ασχολούμαι, στα πλαίσια δίκης, με τον ιταλικό νόμο 1089 της 1ης Ιουνίου 1939, που εκδόθηκε προς προστασία της ιταλικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το άρθρο 37 του νόμου αυτού προβλέπει, όπως γνωρίζετε, την είσπραξη επιβαρύνσεως κατά την εξαγωγή αντικειμένων καλλιτεχνικού, ιστορικού, αρχαιολογικού ή εθνογραφικού ενδιαφέροντος προς άλλα κράτη, συμπεριλαμβανομένων των κρατών μελών. Η Επιτροπή είχε εκφράσει σχετικά ήδη από πολύ νωρίς (τον Ιανουάριο του 1960) την άποψη, ότι η επιβάρυνση είναι ασυμβίβαστη προς τις αρχές της Συνθήκης ΕΟΚ και ότι είναι αναγκαίο να καταργηθεί κατά το άρθρο 16 της Συνθήκης το αργότερο μέχρι το τέλος του πρώτου σταδίου, δηλαδή μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1961.

Επειδή η εν λόγω διάταξη δεν τηρήθηκε, η Επιτροπή, μετά το πέρας της απαραίτητης προδικασίας, άσκησε στις 7 Μαρτίου 1968 προσφυγή με αίτημα τη διαπίστωση της παραβάσεως αυτής, σύμφωνα προς το άρθρο 169 της Συνθήκης ΕΟΚ. Αυτή η δίκη περατώθηκε με την απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1968 (Slg. 1968, 634), με την οποία διαπιστώθηκε ρητά ότι η Ιταλική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 16 της Συνθήκης ΕΟΚ, εισπράττοντας και μετά την 1η Ιανουαρίου 1962 κατά την εξαγωγή αντικειμένων καλλιτεχνικού, ιστορικού, αρχαιολογικού ή εθνογραφικού ενδιαφέροντος προς άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας την προοδευτική επιβάρυνση που προβλέπεται στο άρθρο 37 του νόμου 1089 της 1ης Ιουνίου 1939.

Κατόπιν αυτού ήταν υποχρέωση της Ιταλικής Δημοκρατίας, σύμφωνα με το άρθρο 171 της Συνθήκης ΕΟΚ, «να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου», δηλαδή να μεριμνήσει για τη δημιουργία καταστάσεως σύμφωνης προς τη Συνθήκη. Η Επιτροπή, η οποία οφείλει, σύμφωνα προς το άρθρο 155 της Συνθήκης ΕΟΚ, «να μεριμνά για την εφαρμογή της παρούσας Συνθήκης και των διατάξεων που θεσπίζονται δυνάμει αυτής από τα όργανα», παρακολούθησε περαιτέρω το θέμα. Όταν, ύστερα από ορισμένο χρόνο, δεν της γνωστοποιήθηκε ότι ανελήφθη κάποια προσπάθεια για την κατάργηση της εν λόγω επιβαρύνσεως, ο πρόεδρός της απηύθυνε στις 2 Ιουνίου 1961 έγγραφο προς το μόνιμο αντιπρόσωπο της Ιταλίας, με το οποίο υποδεικνυόταν η υποχρέωση εκτελέσεως της αποφάσεως της 10ης Δεκεμβρίου 1968 και καταργήσεως της επιβαρύνσεως. Στη συνέχεια ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ιταλίας ανακοίνωσε στον πρόεδρο της Επιτροπής, στις 15 Ιουλίου 1969, ότι η ιταλική Διοίκηση είχε ετοιμάσει σχέδιο νομοθετικού διατάγματος («decreto legge») προς το σκοπό της καταργήσεως της επιβα-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

ρύνσεως. Η αποδοχή του από το ιταλικό υπουργικό συμβούλιο και η θέση του έτσι σε ισχύ, προωθείτο επειγόντως, όσο το επέτρεπε η τότε πολιτική κρίση. Δεν έγινε όμως τίποτα. Αντ' αυτού το ιταλικό υπουργικό συμβούλιο κατήρτισε το Σεπτέμβριο 1970 νομοσχέδιο (προς το σκοπό, μεταξύ άλλων, καταργήσεως της επιβαρύνσεως) και το διαβίβασε στις 22 Οκτωβρίου 1970 στη Γερουσία προς εξέταση, χωρίς πάντως να επικαλεστεί σχετικά το επείγον του θέματος. Μη ικανοποιημένη απ' αυτή την πορεία των πραγμάτων η Επιτροπή, με έγγραφο του προέδρου της, της 1ης Οκτωβρίου 1970, προς τον πρόεδρο του ιταλικού υπουργικού συμβουλίου, προέβη ακόμη μια φορά στην κριτική διαπίστωση, ότι η επιβάρυνση επί των εξαγωγών εξακολουθούσε να εισπράττεται. Αναφερόταν στη δεδομένη παράβαση του άρθρου 171 της Συνθήκης ΕΟΚ και παρατηρούσε ότι ήταν αποφασισμένη να εφαρμόσει τη διαδικασία του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΟΚ, εάν η Ιταλική Δημοκρατία δεν διέκοπτε αμελητί την είσπραξη της επιβαρύνσεως μέχρι καταργήσεώς της, και δήλωνε ότι αν δεν συντελούνταν η διακοπή που αξίωνε, θα κινούσε τη διαδικασία περί παραβάσεως της Συνθήκης την 1η Νοεμβρίου 1970. Καθώς η Επιτροπή δεν έλαβε καμία απάντηση επ' αυτού, αποφάσισε να κινήσει τη διαδικασία περί παραβάσεως της Συνθήκης. Προς το σκοπό αυτό απηύθυνε στις 21 Δεκεμβρίου 1970 έγγραφο προς τον ιταλό υπουργό εξωτερικών. Στο έγγραφο αυτό εξέθετε ότι η παράλειψη καταργήσεως και διακοπής εισπράξεως της επιβαρύνσεως συνιστούσε μη εκτέλεση της αποφάσεως της 10ης Δεκεμβρίου 1968. Η Ιταλική Κυβέρνηση έπρεπε να λάβει θέση επί της αιτιάσεως αυτής. Με τηλετύπημα της 12ης Μαρτίου 1971 του μόνιμου εκπροσώπου της Ιταλίας προς τον πρόεδρο της Επιτροπής πληροφορήθηκε τότε η Επιτροπή ότι μια επιτροπή της Γερουσίας είχε εγκρίνει, στις 3 Μαρτίου 1971, το προαναφερθέν νομοσχέδιο περί καταργήσεως της επιβαρύνσεως. Επειδή ούτε αυτή η ενδιάμεση πράξη ικανοποιούσε την Επιτροπή, η τελευταία εξακολούθησε τη διαδικασία περί παραβάσεως της Συνθήκης και στις 12 Μαΐου 1971 εξέδωσε γνώμη σύμφωνα προς το άρθρο 169 της Συνθήκης ΕΟΚ. Στη γνώμη αυτή περιέχεται πάλι η διαπίστωση, ότι η Ιταλική Δημοκρατία, παρά τις επανειλημμένες παρεμβάσεις, δεν συμμορφώθηκε προς την υποχρέωση που υπείχε προς εκτέλεση της αποφάσεως της 10ης Δεκεμβρίου 1968. Επιπλέον εκαλείτο η Ιταλική Κυβέρνηση να λάβει εντός μηνός μέτρα προς άρση της παραβάσεως της Συνθήκης.

Καθώς δεν ακολούθησε καμία αντίδραση, ασκήθηκε στις 29 Ιουλίου 1971 προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου και άρχισε η παρούσα δίκη. Όπως αναμένεται από τα ανωτέρω εκτεθέντα, η Επιτροπή ζητεί να διαπιστωθεί ότι η Ιταλική Δημοκρατία, παραλείποντας να εκτελέσει τη δικαστική απόφαση που εκδόθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1968 επί της υποθέσεως 7/68, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 171 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Πριν ασχοληθώ με την εξέταση αυτού του αιτήματος, πρέπει να παρατηρηθεί ακόμη ότι η Ιταλική Γερουσία ενέκρινε στις 15 Νοεμβρίου 1971 το προαναφερθέν νομοσχέδιο και το διαβίβασε κατόπιν αυτού στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Εκεί όμως δεν κατόρθωσε να ψηφιστεί, λόγω της πρόωρης διαλύσεως του Ιταλικού Κοινοβουλίου στις 28 Φεβρουαρίου 1972. Εκτός αυτού πρέπει να υπενθυμιστεί ότι η δυνατότητα εφαρμογής του ιταλικού νόμου περί εισπράξεως επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών αποτέλεσε αντικείμενο δίκης που κινήθηκε από μία ιταλική επιχείρηση κατά του Υπουργείου Παιδείας. Αυτή η δίκη οδήγησε σε παραπομπή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο (υπόθεση 18/71) και, στη συνέχεια, με την απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1971 (Slg. 1971, σ. 811), στη διαπίστωση, ότι το άρθρο 16 της Συνθήκης ΕΟΚ παράγει από την 1η Ιανουαρίου 1962 άμεσα αποτελέσματα στις έννομες σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών και των πολιτών τους και γεννά προσωπικά δικαιώματα των τελευ-

ταίων, τα οποία πρέπει να διασφαλίζονται από τα εθνικά δικαστήρια.

1. Αν μετά τις εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις αναρωτηθούμε πώς θα έπρεπε να κριθεί το αίτημα της Επιτροπής, πρέπει να έχουμε από πριν ως δεδομένο, ότι ο επίδικος ιταλικός νόμος περί εισπράξεως επιβαρύνσεων κατά την εξαγωγή δεν έχει καταργηθεί ακόμη τυπικά. Μετά τη διαπίστωση περί άμεσης εφαρμογής του άρθρου 16 τη Συνθήκης ΕΟΚ στην οποία προέβη η απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1971, και η οποία πρέπει να συνδυαστεί με παλαιότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου περί της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, θα μπορούσε μεν εύλογα να ειπωθεί ότι η τυπική κατάργηση του νόμου είναι άνευ σημασίας. Θα μπορούσε κανείς, με άλλα λόγια, να υποστηρίξει ως προς την κατάργηση του εθνικού δικαίου, που αντίκειται προς το κοινοτικό, από τους κανόνες της Συνθήκης, οι οποίοι αποκλείουν κατά βάση την εφαρμογή του εθνικού δικαίου, την άποψη, ότι η διαπίστωση που ζητεί η Επιτροπή στερείται κάθε ενδιαφέροντος.

Γίνεται εντούτοις γρήγορα φανερό, ότι τέτοιες σκέψεις δεν ευσταθούν.

α) Είναι καταρχήν τελείως λογικό να αποδώσει κανείς σημασία και σε μία τυπική εκκαθάριση της νομικής καταστάσεως. Αυτό μπορεί να ειπωθεί, επειδή ήδη το γεγονός ότι δεν καταργήθηκε εθνικός νόμος αντίθετος προς το κοινοτικό δίκαιο, του οποίου την εφαρμογή μπορεί δηλαδή κανείς να φοβάται, μπορεί να έχει επίδραση ανασχετική στο εμπόριο υπό την έννοια της αποφάσεως επί της υποθέσεως 7/68.

β) Επίσης δεν αποδείχθηκε καθόλου ότι ο επίδικος νόμος δεν εφαρμόζεται πλέον. Είναι πάντως ενδεικτικό ότι η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ρητά στην παρούσα δίκη ότι δεν της φαίνεται δυνατό να διατάξει τη διοίκηση να μην εφαρμόζει το νόμο. Φαίνεται μάλιστα, αντίθετα, βέβαιο, ότι ο νόμος εφαρμόζεται ακόμη (έστω και σε λίγες, ίσως, περιπτώσεις). Όπως μάλιστα ακούσαμε, ασκήθηκε ανακοπή κατά της μετά την προδικαστική απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1971 εκδοθείσας απόφασης του δικαστηρίου του Τουρίνου, η οποία δέχεται τη μη εφαρμογή του ιταλικού νόμου, πράγμα που αποδεικνύει, ότι η ιταλική διοίκηση δεν είναι πρόθυμη να αναγνωρίσει τη νέα νομική κατάσταση. Έτσι δυσχεραίνονται αναμφισβήτητα οι εμπορικές ανταλλαγές, τούτο δε, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η νομική άποψη του δικαστηρίου του Τουρίνου θα επικρατήσει τελικά και σε ανώτερο βαθμό δικαιοδοσίας.

γ) Τέλος, πρέπει επίσης να υπενθυμιστεί, ότι με την απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Δεκεμβρίου 1968 διαπιστώθηκε ότι η είσπραξη της επίδικης επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών απαγορευόταν ήδη από την 1η Ιανουαρίου 1962. Δημιουργία καταστάσεως σύμφωνης προς τη Συνθήκη σημαίνει επομένως να εκκαθαριστεί αναδρομικά η νομική κατάσταση και να διαταχθεί, κατά το δυνατό, η επιστροφή των επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν μετά την 1η Ιανουαρίου 1962. Ακούσαμε όμως σχετικά κατά τη διαδικασία, ότι ακόμη και το τελευταίο ιταλικό νομοσχέδιο δεν περιέχει τέτοιες διατάξεις. Το θέμα αφέθηκε μάλλον στη νομολογία, τούτο δε χωρίς να καταβληθεί προσπάθεια να αποδειχθεί, ότι η σαφής εκκαθάριση της νομικής καταστάσεως θα συναντούσε ανυπέρβλητες συνταγματικές δυσχέρειες.

Μπορούμε, επομένως, καταρχήν να δεχθούμε ότι η έκδοση της προδικαστικής αποφάσεως 18/71 και η διαπίστωση, ότι το άρθρο 16 της Συνθήκης ΕΟΚ παράγει από την 1η Ιανουαρίου 1962 άμεσα αποτελέσματα στις

έννομες σχεσεις μεταξύ των κρατών μελών και των πολιτών τους, δεν ασκούν επίδραση στην παρούσα δίκη.

2. Κατά την περαιτέρω εξέταση του αιτήματος που υπέβαλε η Επιτροπή πρέπει στη συνέχεια να υπενθυμιστεί η βασική διαπίστωση, στην οποία προέβη το Δικαστήριο στην υπόθεση 8/70 (Slg. 1970, σ. 966). Η σχετική απόφαση δέχεται ότι: «οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη βαρύνουν τα κράτη υπό την ιδιότητά τους αυτή και η ευθύνη των κρατών μελών κατά το άρθρο 169 υφίσταται ανεξάρτητα από το ποιο κρατικό όργανο προκάλεσε με πράξη του ή με παράλειψή του την παράβαση, ακόμα και αν πρόκειται για συνταγματικά ανεξάρτητο όργανο». Αν εφαρμοστεί αυτή η σκέψη στην παρούσα περίπτωση, δεν θα επαρκούσε να δειχθεί ότι η Ιταλική Κυβέρνηση επιχείρησε ό,τι ήταν αναγκαίο για την εκκαθάριση της νομικής καταστάσεως και ότι τελικά γεγονότα που αναφέρονται στην κοινοβουλευτική διαδικασία αποτελούν την αιτία της νομικής καταστάσεως που ήδη υφίσταται.

Αν όμως αναρωτηθεί κανείς αν η Ιταλική Κυβέρνηση ενήργησε ό,τι χρειάζεται για την ταχεία εκτέλεση αποφάσεως, η οποία, όπως ειπώθηκε στην υπόθεση 20/59 (Slg. 1960, σ. 681), αποτελεί «ultima ratio» του κοινοτικού δικαίου και επιπλέον κολάζει παράβαση του κοινοτικού δικαίου υφισταμένη ήδη από την 1η Ιανουαρίου 1962, προκύπτει η ακόλουθη εικόνα.

Ακούστηκε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ότι, μετά την έκδοση της αποφάσεως επί της υποθέσεως 7/68 της 10ης Δεκεμβρίου 1968 άρχισε η προετοιμασία των αναγκαίων για την τροποποίηση της νομικής καταστάσεως μέτρων, με συμμετοχή περισσοτέρων υπουργείων, τα συμφέροντα των οποίων έπρεπε να συντονιστούν. Δεν μπορούσε να γίνει σκέψη για την απλή κατάργηση της επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών, αλλά ήταν μάλλον απαραίτητο να αναμορφωθεί το ιταλικό σύστημα προστασίας της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, λαμβανομένου υπόψη του διατακτικού της αποφάσεως. Έτσι κατατέθηκε τον Οκτώβριο του 1970 νομοσχέδιο στο Κοινοβούλιο, χωρίς πάντως να χαρακτηριστεί επείγουσα η ψήφιση του νόμου.

Ενόψει αυτών των πραγματικών περιστατικών επιβάλλονται, κατά τη γνώμη μου, περισσότερες σκέψεις.

α) Καταρχήν δεν μου φαίνεται πειστικό ότι χρειαζόταν τόσο μεγάλο διάστημα για την προπαρασκευή του σχεδίου ενός σχετικά απλού νόμου. Πρέπει προπαντός να παρατηρηθεί σχετικά ότι ένα νομοσχέδιο περί καταργήσεως της επίδικης επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών είχε ήδη εγκριθεί από τη νομική επιτροπή της Γερουσίας στις 26 Ιουλίου 1967. Δεν μπόρεσε τότε να γίνει νόμος, λόγω της πρόωρης διαλύσεως του Κοινοβουλίου στις 11 Μαρτίου 1968. Αντίθετα, δεν αποδείχθηκε ότι το Κοινοβούλιο, με τη σύνθεση που είχε τότε, θα θεωρούσε το σχέδιο ανεπαρκές, αφού και η ίδια η καθής στην παρούσα δίκη παρατηρεί ότι το εν λόγω σχέδιο δεν εξετάστηκε τότε καθόλου από το Κοινοβούλιο. Το λογικότερο λοιπόν θα ήταν να ανασυρθεί αυτό το σχέδιο και να επιτευχθεί έτσι επιτάχυνση της νομοθετικής διαδικασίας. Το ότι αυτό δεν ήταν δυνατό, ενόψει της αναγκαίας αναδιαρθρώσεως του ιταλικού συστήματος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, δεν φαίνεται να ευσταθεί, επειδή ήδη ο νόμος του 1939, και χωρίς την επίδικη επιβάρυνση επί των εξαγωγών, προέβλεπε επαρκή προς προστασία της πολιτιστικής κληρο-

νομιάς μέσα (υπό τη μορφή δηλαδή υποχρεωτικών αδειών εξαγωγής, αυστηρής διαδικασίας εξετάσεως για τη χορήγησή τους, δυνατότητας απαγορεύσεως των εξαγωγών, καθώς και ασκήσεως δικαιώματος προτιμήσεως αγοράς εκ μέρους της ιταλικής διοικήσεως). Ούτε πείθει ο ισχυρισμός ότι κατά το άρθρο 81 του ιταλικού συντάγματος έπρεπε να προβλεφθεί υποκατάστατο των εξόδων που θα εξέλειπαν με την κατάργηση της επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών. Όπως αναφέρεται και στο ίδιο το τελευταίο νομοσχέδιο της Κυβερνήσεως, επρόκειτο μόνο για 20 περίπου εκατομμύρια λίρες κατ' έτος, ποσό δηλαδή, το οποίο ασφαλώς δεν μπορούσε να δημιουργήσει ιδιαίτερες δυσχέρειες.

Επομένως θα μπορούσε, ήδη ενόψει της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας, να επικριθεί η Ιταλική Κυβέρνηση, τούτο δε προπαντός, επειδή δεν απέδωσε σημασία στην επείγουσα εξέταση από το Κοινοβούλιο.

β) Η Επιτροπή ισχυρίζεται επιπλέον ότι η Ιταλική Κυβέρνηση θα μπορούσε να προβεί σε ταχύτερη τροποποίηση του νομικού καθεστώτος με νομοθετικό διάταγμα (πράγμα που είχε αντιμετωπίσει ήδη το 1969), δηλαδή με τη βοήθεια κανόνων, οι οποίοι έχουν άμεση ισχύ και πρέπει κατόπιν, εντός προθεσμίας 60 ημερών, να μετατραπούν από το Κοινοβούλιο σε νόμο. Στο σημείο αυτό αντιτάσσει μεν η Κυβέρνηση, ότι νομοθετικά διατάγματα μπορούν να εκδίδονται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις ανάγκης και σε επείγουσες έκτακτες περιπτώσεις και ότι δεν χαίρουν της εκτιμήσεως του Κοινοβουλίου ύστερα από τις εμπειρίες του παρελθόντος, πράγμα που θα μπορούσε να συνεπάγεται τον κίνδυνο περαιτέρω καθυστερήσεως της νομοθετικής διαδικασίας σε περίπτωση μη κυρώσεως. Εντούτοις και αυτός ο ισχυρισμός δεν μου φαίνεται καθόλου πειστικός. Ενόψει αποφάσεως, που προσάπτει παράβαση της Συνθήκης επί έξι ήδη έτη, δεν μπορούν να υφίστανται αμφιβολίες, τουλάχιστον ως προς τον επείγοντα χαρακτήρα του μέτρου. Επομένως, ακόμα και αν δεν μπορώ να προβώ σε εκτιμήσεις της πολιτικής σκοπιμότητας περί της επιλογής των εφαρμοστέων από ένα κράτος μέλος μέσων για την εκτέλεση μιας αποφάσεως, είναι ασφαλώς επιτρεπτό να θεωρηθεί στην παρούσα περίπτωση η προβαλλόμενη από την Ιταλική Κυβέρνηση δικαιολογία ως ανεπαρκής και μη πειστική.

γ) Τρίτον, κατά την άποψη της Επιτροπής θα ήταν δυνατό, να διατάξει η Ιταλική Κυβέρνηση τη διοίκησή της, να μην εφαρμόζει πλέον τον αμφισβητούμενο νόμο. Και αυτός ο συλλογισμός είναι επιδοκιμαστέος. Αν προβληθεί κατ' αυτού η αντίρρηση, ότι τέτοιες διαταγές αποκλείονται, εφόσον ο νόμος που περιέχει αντίθετη επιταγή τυπικά ισχύει, παραγνωρίζεται τότε ότι το κοινοτικό δίκαιο υπερισχύει του αντίθετου εθνικού δικαίου και ότι αυτό έχει γίνει δεκτό ήδη από πολύ νωρίς από τη νομολογία του Δικαστηρίου (υπόθεση 6/64, απόφαση της 15ης Ιουλίου 1964, Slg. 1964, 1253). Εκτός αυτού, υπήρχε ήδη το 1968 σημαντική νομολογία επί του ζητήματος της άμεσης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Δεδομένου ότι η διάταξη του άρθρου 16 δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα, η Ιταλική Κυβέρνηση θα μπορούσε πράγματι να ακολουθήσει την οδό που υπέδειξε η Επιτροπή.

Αν θέλει λοιπόν κανείς κατά την εκτίμηση της παρούσας υπόθεσης να περιοριστεί στη συμπεριφορά της Ιταλικής Κυβερνήσεως, δύσκολα θα μπορούσε να ανεύρει δικαιολογία δυνάμενη να αποκλείσει την αιτίαση περί παραβάσεως της Συνθήκης.

3. Και με αφετηρία όμως τη σκέψη ότι ήταν ορθή και υποστηρίξιμη η άποψη να ληφθεί μέριμνα για την εκτέλεση της αποφάσεως 7/68 διά της κοινοβουλευτικής

οδού, δηλαδή να επιλεγεί μια αναγκαστικά χρονοβόρα διαδικασία, δεν μπορεί η καθής, ας το πω ευθύς εξαρχής, ούτε έτσι να επιτύχει την απαλλαγή της.

Όπως είδαμε, το σχέδιο νόμου περί καταργήσεως της επίδικης επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών διαβιβάστηκε στο Κοινοβούλιο τον Οκτώβριο του 1970. Στις 3 Μαρτίου 1971 δόθηκε η έγκριση της αρμόδιας επιτροπής της Γερουσίας και στις 15 Νοεμβρίου 1971 η έγκριση της ίδιας της Γερουσίας. Στη συνέχεια το σχέδιο διαβιβάστηκε στη Βουλή των αντιπροσώπων. Δεν ψηφίστηκε όμως, λόγω της πρόωρης διαλύσεως του Κοινοβουλίου στις 28 Φεβρουαρίου 1972.

Ενόψει της πορείας αυτής των πραγμάτων, του επείγοντος των μέτρων που έπρεπε να ληφθούν και του απλού χαρακτήρα των επίμαχων διατάξεων μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να παρατηρηθεί ότι ήδη δεν δικαιολογείται το χρονικό διάστημα που χρειάστηκε η εξέταση του σχεδίου μόνο από τη Γερουσία. Εν πάση περιπτώσει, οι πενιχρές σχετικές αναφορές της Ιταλικής Κυβερνήσεως δεν παρέχουν επαρκή εξήγηση.

Όσον αφορά τη μετέπειτα τύχη του σχεδίου στο Κοινοβούλιο, το οποίο κατά το τέλος του έτους 1971 ήταν απασχολημένο με την εκλογή αρχηγού κράτους και χρειάστηκε να διαλυθεί μετά την παραίτηση της Κυβερνήσεως και το σχηματισμό νέας Κυβερνήσεως, μπορώ να παραπέμψω στη διαπίστωση της αποφάσεως 8/70 (Slg. 1970, 967) επί παρόμοιας προβληματικής. Στην απόφαση αυτή αναφέρεται ως γνωστό ότι: «εν πάση περιπτώσει, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί, για να δικαιολογηθεί, να επικαλείται εμπόδια που, όχι μόνο ανέκυψαν σε χρόνο πολύ μεταγενέστερο αυτού, κατά τον οποίο γεννήθηκαν οι υποχρεώσεις, η παράβαση των οποίων του προσάπτεται, αλλά που ανέκυψαν ακόμη και μετά την εκπνοή της προθεσμίας που προβλεπόταν στην αιτιολογημένη γνώμη». Αν ίσχυε αυτό σε εκείνη την περίπτωση, δεν βλέπω, ασφαλώς πώς θα ήταν δυνατό στην παρούσα δίκη να δικαιολογηθεί η καθυστέρηση της καθής ως προς την εκτέλεση της αποφάσεως 7/68 με επίκληση των προαναφερθέντων περιστατικών, που θα έπρεπε να θεωρηθούν ως «ανωτέρα βία».

Επομένως, όλοι οι ισχυρισμοί της Ιταλικής Κυβερνήσεως, αντιτασσόμενοι προς αυτούς της Επιτροπής, δεν είναι σε θέση να οδηγήσουν σε απόρριψη της προσφυγής.

4. Ας αναρωτηθούμε όμως, τέλος, ακόμη, αν θα είχε καθόλου νόημα η καταδίκη της Ιταλικής Δημοκρατίας ενόψει της δεδηλωμένης βουλήσεως της Κυβερνήσεως και της Γερουσίας της να επιτύχουν την κατάργηση της ρυθμίσεως περί της επιβαρύνσεως επί των εξαγωγών, τούτο δε ιδίως, με αφετηρία το γεγονός ότι τώρα πλέον, ύστερα από την εκλογή νέου Κοινοβουλίου, μπορεί να υπολογίζει κανείς σε ταχεία εκκαθάριση της καταστάσεως. Και στην ερώτηση αυτή δύσκολα μπορεί να δοθεί αρνητική απάντηση. Αρκεί κανείς να έχει γι' αυτό υπόψη του ότι η διαδικασία περί παραβάσεως της Συνθήκης κατά το άρθρο 169, ένα ούτως ή άλλως ασθενές μέσο, αποτελεί το μοναδικό μέσο στην Κοινότητα για τη δημιουργία καταστάσεως σύμφωνης προς τη Συνθήκη. Επομένως, χρειάζεται ασφαλώς να τονιστεί η αναγκαιότητα ταχείας και με εξάντληση όλων των εθνικών μέσων εκτελέσεως των αποφάσεων, οι οποίες εκδίδονται στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας, προκειμένου να μη μειωθεί το κύρος της κοινοτικής έννομης τάξης και, συνεπώς της ίδιας της Κοινότητας.

5. Θα ήθελα λοιπόν περιληπτικά να προτείνω να γίνει δεκτό το αίτημα της Επιτροπής και να διαπιστωθεί ότι η Ιταλική Δημοκρατία παρέβη το άρθρο 171 της Συνθήκης, επειδή δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι επιχείρησε ό,τι ήταν αναγκαίο για την εκτέλεση της αποφάσεως 7/68.